

'Wat is hier aan de hand?' Die vraag stelde de toen 23-jarige student Peter Jan Margry zich in 1979 toen hij als nachtelijk uitgaander tegen de Stille Omgang aanliep. Nu is hij hoogleraar en bedevaartspecialist en verschijnt het boek 'Het Mirakel van Amsterdam' dat hij met een collega schreef over het fenomeen. Deze zaterdag wordt de bevaartstocht weer gelopen.

Achtergrond

Tekst: Jury Smit Foto: Ella Tilgenkamp

'Tocht in stilte met zoveel mensen is uniek'

Taai ritueel

Opeens zag Peter Jan Margry in de Amsterdamse binnenstad een grote groep zwijgers lopen, heel traditioneel gekleed. „En ze gaven geen antwoord toen ik vroeg wat ze wat ze aan het doen waren. Ik begreep er niets van.” Dat het de Stille Omgang was werd hem snel duidelijk, evenals dat het uiteindelijk terug voerde naar een middeleeuws mirakel. Maar de vraag naar

het precieze hoe en waarom van deze tocht bleef Margry bezighouden, ook toen hij van een studie fotografie naar de studie middeleeuwse geschiedenis switchte.

Religie en ritueel

Niet dat hij onbekend was met het verschijnsel bedevaart: „Als fotografiestudent belandde ik op vakantie soms bij toeval in een bedevaartplaats, en maakte daar dan stapels foto's. Maar later ging ik er

ook als historicus naar kijken. Zelf ben ik niet religieus, maar die combinatie van religie en ritueel heeft me altijd erg geboeid.” Wat hem zo intrigeert in de Stille Omgang? „De inspiratie van de mensen. Elk jaar maken ze die tocht weer. Sterker nog, er zijn jaren geweest dat er 90.000 mensen op de been waren. Vanwege het mirakel en de grote sacrale betekenis van die plaats bleef de inspiratie zo sterk dat ze allerlei interne

Peter Jan Margry bij de Mirakelkolom op het Rokin in Amsterdam.

conflicten opzij konden zetten. Maar ook naar buiten toe zijn er zelden grote problemen geweest. Alleen toen de katholieken de oorspronkelijke middeleeuwse bedevaartkapel wilden kopen waren de protestanten fel tegen. De kapel is tenslotte hierom in 1908 afgebroken. Ter herinnering daaraan staat sinds kort op het Rokin weer de Mirakelkolom, samengesteld uit onderdelen van zuilen van die kapel. Hij was een paar jaar

weg vanwege de aanleg van de metro. Hoe dan ook: de Stille Omgang heeft zich ontwikkeld tot onze enige nationale bedevaart. En zo'n jaarlijkse tocht in stilte, met zoveel mensen, is in deze vorm uniek in de wereld.”

Twoe tradities

Interessant vindt Margry ook dat de Stille Omgang teruggrijpt op twee tradities uit de tijd toen het katholicisme in Amsterdam in elk

geval in naam verboden was: de (eerder noodgedwongen) organisatie door leken, en de stilte. „Normaal vind je in een bedevaartsoord een pastoor die alles regelt. Dat is hier niet het geval: hier zit vier generaties lang de familie Elsenburg in het organiserende comité. En met hun stilte grepen de eerste lopers in 1881 ook terug op de tijd dat mensen vanwege de Reformatie noodgedwongen in hun eentje de route in stilte liepen. Nog steeds

zijn het individuen die de Stille Omgang lopen. Ze zijn alleen met heel veel.”

Voor Margry is de Stille Omgang een 'taai' ritueel. „Toen ik voor het eerst, in 1981, in contact kwam met het Gezelschap van de Stille Omgang, zeiden ze dat dit hooguit nog een paar jaar zou duren. En kijk, het bestaat nog steeds. Zolang er mensen zijn die waarde aan dit meditatieve ritueel hechten, zal er ook een Stille Omgang zijn.” ■

'Onze enige nationale bedevaart'

De stille van de Stille Omgang

Stilte kan welsprekend zijn, getuige de stille tochten als reactie op bijvoorbeeld zinloos geweld. Volgens het nieuwe boek 'Het Mirakel van Amsterdam' heeft de jaarlijkse Stille Omgang model gestaan voor deze tochten. Ook provo's lieten zich erdoor inspireren. Waarom de Stille Omgang stil is? Uit terughoudendheid van de 'roomse' oprichters, in 1881. Er gold een processieverbod, en ze wilden de verhoudingen met de calvinisten met wie de katholie-

ken in de Tweede Kamer vaak optrokken niet op scherp zetten. Ze droegen dan ook geen vaandels, beelden of andere uiterlijke tekenen. En luidop zingen of bidden was er niet bij. Grote problemen waren er dan ook zelden in de loop der jaren. De oprichters bliezen 'in stilte' een oude traditie weer nieuw leven in: de herdenking van het wonder van Amsterdam in 1345, waarbij in de Kalverstraat een door een zieke uitgebrachte en in de haard geworpen hostie niet

door het vuur werd verteerd. Sterker nog, de hostie werd tot driemaal toe naar een kerk gebracht maar keerde steeds weer terug. Het zou de stad tot de reformatie op de kaart zetten als bedevaartsoord. De Heiligeweg, nu een belangrijke winkelstraat, begon zijn bestaan als processieweg naar de inmiddels afgebroken kapel waar eeuwenlang het wonder werd herdacht. De lopers van 1881 liepen voor het eerst sinds eeuwen weer groepsgewijs de route van

de middeleeuwse Mirakelprocessie. Wat begon als een 'geuzenritueel' zou uitgroeien tot een 'nationale bedevaart'. Hun jaarlijkse omgang zou ook een barometer worden van de geschiedenis van het katholicisme in Nederland. Tot de jaren zestig waren er jaren met tienduizenden deelnemers. Het spoorwegnet rond de stad raakte verstopt, en inwoners van de Amsterdamse Keizersgracht vreesden voor schade aan hun huizen door het gedreun vanwege de vele autobus-

sen. Maar het verval van de katholieke zuil in de roerige jaren zestig had ook zijn gevolgen voor de tocht. Onenigheid stak de kop op, er werd gepraat over opheffen. Oecumene en de deelname van vrouwen reddden de tocht.

Gezamenlijkheid en consensus

De Stille Omgang vond navolging, in katholieke kringen, maar ook daarbuiten. In een schot-schrift uit 1965 wilden de Amsterdamse Provo's 'het katholieke voorbeeld volgen en langs de

'magische cirkel' om het Lieverdje (een standbeeld van een straatschoffie waaromheen de provobeweging ontstond) een stille omgang houden. Vele stille protesttochten tegen oorlog en onderdrukking volgden. Ze kregen volgens het boek een 'logische plaats in het rituele vacuüm dat na de verzuiling was ontstaan'.

Het boek voert ook de stille tochten die we nu kennen terug op de Stille Omgang. Ze zijn een 'breed in de samenleving geaccepteerd

rouw- en verwerkingsritueel' om bijvoorbeeld slachtoffers van zinloos geweld te gedenken. Deze tochten beïnvloeden op hun beurt ook weer de Stille Omgang. Er kwamen jaarlijkse motto's tegen de dreiging van oorlog of misstanden in de wereld. Zo kreeg de tocht een steeds betere naam. En nu staat ze symbool voor gezamenlijkheid en consensus. Vandaag maken naar schatting weer 5000 bedevaartgangers de tocht door de binnenstad. In stilte natuurlijk.

Boek

Het Mirakel van Amsterdam van Charles Caspers en Peter Jan Margry: 'Het Mirakel van Amsterdam'. Uitg. Prometheus, 29,99 euro.

